

РОЛЬ І МІСЦЕ АНГЛІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СУЧАСНИХ ПІДРУЧНИКАХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

© Гончарова О. А., 2018
<http://orcid.org/0000-0002-7760-1600>
<http://doi.org/10.5281/zenodo.1226850>

У статті висвітлюється роль і місце англійської літератури в процесі навчання англійської мови в загальноосвітніх навчальних закладах України. Було використано методи теоретичного дослідження: аналіз сучасних вимог щодо викладання іноземних мов у ЗНЗ; аналіз змісту зарубіжних та вітчизняних підручників з англійської мови; порівняння та систематизація різних підходів стосовно включення в них літературних елементів. Основні результати дослідження полягають у визначенні особливостей використання літературних текстів і реалій в підручниках Enterprise, Solutions, Upstream, Click On, українських авторів О. Карпюк, Л. Калініної, А. Несвіт. Результатом проведеного дослідження є висновок про те, що серед авторів підручників з англійської мови існують різні підходи до використання елементів художньої літератури в навчальному процесі; що залучення художньо вартісних автентичних літературних текстів і реалій збагачує зміст підручників і зміцнює міжпредметні зв'язки, що сприяє ефективності й оптимізації процесу навчання англійської мови, а також відповідає високим стандартам сучасної освіти.

Ключові слова: роль, місце, англійська література, англійська мова, підручник, середня освіта, навчання, компетентність.

Гончарова О. А. Роль и место английской литературы в современных учебниках по английскому языку

В статье освещается роль и место английской литературы в процессе обучения английскому языку в общеобразовательных учебных заведениях Украины. Были использованы следующие методы теоретического исследования: анализ современных требований к преподаванию иностранных языков в общеобразовательных учебных заведениях Украины; анализ содержания зарубежных и отечественных учебников по английскому языку; сравнение и систематизация различных подходов относительно включения литературных элементов. Основные результаты исследования заключаются в определении особенностей использования литературных текстов и реалий в учебниках Enterprise, Solutions, Upstream, Click On, украинских авторов А. Карпюк, Л. Калининой, А. Несвит. Результатом проведенного исследования является вывод о том, что среди авторов учебников по английскому языку существуют разные подходы к использованию элементов художественной

литературы в учебном процессе; что привлечение высокохудожественных аутентичных литературных текстов и реалий обогащает содержание учебников и укрепляет межпредметные связи, что способствует эффективности и оптимизации процесса обучения английскому языку, а также отвечает высоким стандартам современного образования.

Ключевые слова: роль, место, английская литература, английский язык, учебник, среднее образование, обучение, компетентность.

Honcharova O. The role and place of English literature in contemporary English textbooks

The article highlights the role and place of English literature in the process of teaching English in secondary schools of Ukraine. The following methods of theoretical research were used: analysis of modern requirements for the teaching of foreign languages in secondary educational institutions of Ukraine; analysis of the contents of foreign and Ukrainian textbooks of English with the purpose of revealing the degree of inclusion of English literature in them; comparison and systematization of various approaches regarding the inclusion of literary elements.

The main results of the research are to determine the peculiarities of using literary texts and realia in the textbooks Enterprise (Express Publishing), Solutions (Oxford University Press), Upstream (Express Publishing), Click On (Express Publishing), of Ukrainian authors A. Karpyuk, L. Kalinina, A. Nesvit.

Summarizing the analysis of the textbooks of foreign editions, it is noted that when choosing literary material, authors prefer world-famous writers and universally recognized works that are included in the canon of world classical literature. The engagement of the literary material takes place both in the traditional way (in a text form) and in an unusual way (e.g. comics). Thanks to this methodical "flexibility", the effect of an organic embodiment of language and literature, which both become the subject of study and the means of teaching, is achieved.

Unlike foreign authors, in the textbooks of Ukrainian methodologists there is a general tendency to include in the content of textbooks the prose passages of little-known English writers. Famous authors of English literature are sometimes mentioned, even included excerpts from their works, but they are isolated cases.

The result of the study includes the conclusion that there are different approaches among authors of English textbooks to the use of elements of fiction in the teaching process; that the inclusion of high-standard authentic literary texts and realia enriches the content of textbooks and strengthens interdisciplinary communications, which contribute to the efficiency and optimization of the English language teaching process, and also meet the high standards of modern education.

Keywords: role, place, English literature, English language, textbook, secondary education, teaching, competence.

Постановка проблеми. Англійська література є однією з найважливіших складових культури Великої Британії і англомовного світу в цілому. Під час

знайомства з письменницькими творами відбувається пізнання духовних цінностей інших народів, історії англословних країн, яскравих сторінок їх політичного

та суспільного життя. З точки зору методики навчання англійської мови англійська література набуває ще більшого значення, оскільки стає не тільки об'єктом і предметом вивчення, але й засобом навчання іноземної мови.

Актуальність теми даної роботи полягає в тому, що анонсовані останнім часом реформи в галузі середньої освіти, які передбачають впровадження інтегрованого викладання навчальних дисциплін, встановлення більш щільних міжпредметних зв'язків, змушують переглянути існуючий стан стосовно міждисциплінарного навчання англійської мови і англійської літератури (у т.ч. як складової світової літератури) та оцінити його з позицій сучасних викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема використання англословних художніх творів на уроках англійської мови постійно привертає увагу науковців, перш за все зарубіжних: Д. Коллі (J. Collie) і С. Слейтер (S. Slater) [3], Х. Елліс (G. Ellis) і Д. Брустер (J. Brewster) [4], Е. Мейлі (A. Maley) [5] і багатьох інших. Іноземними методистами досліджено теоретичні та практичні засади застосування літературних творів різних жанрів та стилів під час навчання англійської, підготовлено різномірневі книги для читання в паперовому та е-форматі, створено багаточисленні ресурси для вчителів англійської мови. Відносно вітчизняної наукової літератури зазначимо, що існують практичні розробки із застосування літературних знань у позакласних заходах з англійської мови (А. Давиденко, Л. Кукуріка та ін.); у той же час відчувається нестача робіт аналітичного та теоретичного характеру за даною темою.

Формулювання мети статті та завдань. Мета статті – визначити роль і місце англійської літератури в сучасних підручниках з англійської мови. Задля вирішення вказаної мети постали такі завдання: висвітлити сучасні вимоги щодо викладання іноземних мов у ЗНЗ; проаналізувати зміст зарубіжних та вітчизняних підручників з англійської мови з метою виявлення ступеню та особливостей залучення англійської літератури.

Виклад основного матеріалу статті. Відповідно до Державного стандарту повної загальної середньої освіти англійська мова і англійська література (як складова частина світової літератури) віднесені до освітньої галузі «Мови і літератури», метою якої є «розвиток особистості учня,

формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій» [1; 9]. Ця мета реалізується через мовну, мовленнєву, соціокультурну і діяльнісну компетентності мовного компонента та емоційно-ціннісну, літературознавчу, загальнокультурну і компаративну лінії літературного компонента.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів з навчальних дисциплін «Іноземна мова» та «Світова література» зокрема включають наступні вміння: розуміння змісту нескладних автентичних, у т.ч. художніх, текстів різних жанрів та стилів, вміння передавати основний зміст прочитаного, висловлювати своє ставлення, давати власну оцінку особам, вчинкам, подіям, явищам, про які йдеться, усвідомлювати і толерантно ставитися до цінностей та ідеалів народу, мова якого вивчається (мовний компонент); вміння виразно читати й творчо осмислювати художній текст, знати авторів, назви їх творів та факти біографії, оцінювати своєрідність художніх перекладів шляхом зіставлення їх з оригіналами (літературний компонент) [1].

Як бачимо, певні вміння мовного і літературного компонентів є наскрізними або взаємозв'язаними між собою, а їх досягнення потребує інтегративних підходів до навчання.

У ході даного дослідження було проаналізовано підручники з англійської мови для основної та старшої школи ЗНЗ зарубіжних та українських видавництв, рекомендованих Міністерством освіти і науки України: Enterprise (Express Publishing), Solutions (Oxford University Press), Upstream (Express Publishing), Click On (Express Publishing), українських авторів О. Карпюк, Л. Калініної, А. Несвіт. Аналіз контенту підручників показав, що існують різні підходи до його наповнення літературними елементами, і реалізуються вони з різним ступенем інтенсивності.

У чотирьохрівневому підручнику Enterprise авторів В. Еванс і Д. Дулі англійська література представлена в форматі літературного куточка (Literature Corner) тільки на рівні pre-intermediate (Enterprise Plus). Літературний куточок – це дві суміжні сторінки, на яких розміщено біографію письменника (текст для читання з післятекстовими питаннями), уривок з книги для аудіювання

і читання з передтекстовими вправами на прогнозування та лексико-граматичними і мовленнєвими вправами після тексту. Закінчується робота над літературним уривком творчими та проектними завданнями (драматизації, ілюстрування тощо). Всього в підручнику налічується чотири літературних куточків, розташованих наприкінці кожного з чотирьох модулів. Вибір письменників і творів авторами підручника заслуговує поваги: Р. Кіплінг «Книга джунглів», Е. Хемінгуей «Старий і море», Ч. Діккенс «Девід Коперфілд», Д. Лондон «Жага до життя» (до речі, всі названі письменники і твори є «програмними»). Наприкінці підручника міститься розділ, присвячений культурі англомовних країн, і один з підрозділів містить інформацію про В. Шекспіра і місця, пов'язані з ним та його творчістю. Крім того, у робочому зошиті в якості зразків до письмових робіт є тексти в жанрі анотації до романів Ч. Діккенса «Девід Коперфілд» і О. Уайльда «Портрет Доріана Грея».

У підручниках Upstream тих же авторів елементи англійської літератури розпорошені і подані не системно. Так, в одній з книг надано текст для читання біографічного характеру, присвячений Д. Роулінг, вірш Р. Бернса «Мов червона троянда кохання моє» (для аудіювання та виразного читання) і один літературний куточок (Literature Corner), у якому міститься біографія англійської романістки Анни Сьюел та уривок з її роману «Чорний красень» у супроводі передтекстових та післятекстових вправ.

Автори підручників Solutions Т. Фалла і П. Девіс розмістили літературний матеріал в підрозділах «Культура» (1–2 сторінки), але частка його є досить невеликою. Наприклад, і в підручнику, і в робочому зошиті рівня intermediate тільки один з десяти підрозділів наданий художній літературі. Цікавим є вибір письменників і творів, зроблений авторами. І в першому (2008) і в другому (2012) виданнях підручника автори звернулися до англійської поезії, що вирізняє його серед інших, оскільки робота з поетичними творами завжди вважалася більш складною, ніж з прозовими творами. Учням запропоновано ознайомлення з біографіями В. Єйтса, П. Шеллі, В. Блейка (аудіювання і читання). Для опрацювання поезій було запропоновано такі завдання: прочитати та вставити пропущені слова, прослухати та повторити, дібрати синоніми/антоніми до виділених слів, висловити свої почуття і враження.

Найбільш системно і різноманітно англійська література подана в книгах серії Click On В. Еванс і Н. О'Саліван. У підручниках 1, 2 і 3-го рівнів

загальновідомі твори «Легенда про Робіна Гуда», «Собака Баскервілів» А. Конан Дойля та «Пригоди Гекльберрі Фінна» М. Твена представлені у вигляді коміксів, розбитих на певну кількість епізодів. Крім розважальної функції, вони сприяють формуванню мотивації учнів до читання художньої літератури, а також активізують інтерес до вивчення англійської мови в процесі читання творів зарубіжних письменників. Завдання, які супроводжують комікси, вирізняються винахідливістю і відповідають усім чотирьом видам мовленнєвої діяльності.

Важливо зазначити, що літературні елементи в підручниках Click On зустрічаються доволі часто як у традиційному вигляді (тексти для читання і аудіювання), так і в незвичний спосіб (при опрацюванні лексичного і граматичного матеріалу, у вправах на складання діалогів тощо). Оволодіння мовою відбувається за присутності таких імен як А. Крісті, Б. Поттер, К.С. Льюїс, Д. Роулінг, Д. Толкін, М. Шеллі, Б. Шоу, В. Шекспір, Д. Дефо та їх знаних героїв.

Підсумовуючи аналіз підручників зарубіжних видань, зазначимо, що при виборі літературного матеріалу автори віддають перевагу всесвітньовідомим письменникам та загальноновизнаним творам, які увійшли до канону світової класичної літератури, і які, до речі, входять до обов'язкового вивчення або позакласного читання в загальноосвітніх навчальних закладах України [2]. Залучення літературного матеріалу відбувається як традиційним шляхом (у текстовому форматі), так і в незвичний спосіб (напр., комікси). Завдяки такій методичній «гнучкості» досягається ефект органічного поєднання мови і літератури, які одночасно стають і предметом вивчення, і засобом навчання, а саме пізнання учнями англомовної літератури відбувається ненав'язливо і цікаво.

На відміну від автентичних навчальних книг у наробках українських методистів спостерігається загальна тенденція включення до змісту підручників прозових уривків маловідомих навіть для носіїв мови авторів, таких як Л. Сейкер, Ф. Красиловська, Р. Хассельблад, Б. Боттнер, П. Путнем, Д. Адамс та багатьох інших. Прізвища письменників надруковані не привертаючим увагу курсивом у дужках наприкінці текстів і не супроводжуються ніякими поясненнями. Тобто до якої саме національної культури належить той чи інший автор (ірландської, американської,

австралійської..), у який історичний період вони жили й творили залишається для учнів загадкою. За таких умов безумовно порушуються мовно-літературні зв'язки; більш того, повноцінне використання подібного матеріалу задля реалізації соціокультурної і загальнокультурної освітніх компетентностей ставиться під сумнів. Знані автори англійської літератури деінде згадуються, навіть включено уривки з їх творів, проте вони, на жаль, є поодинокими випадками. Між тим, навчальні програми з зарубіжної літератури містять широкий перелік визначних митців слова і їх творинь [2], звернення до яких під час навчання іноземної мови здатне підняти його на якісно новий рівень.

У світлі того, що було сказано, звернемося до нового підручника з англійської мови для 9-го класу авторів Л. Калініної і І. Самойлюкевич (2017), який помітно вирізняється з-поміж інших саме якісним відбором літературного матеріалу й різнобічним його застосуванням. Учні мають можливість ознайомитися мовою оригіналу з оповіданнями Г. Уеллса і А. Азімова, уривками з роману класика дитячої літератури Л. Монтгомері «Енн з Зелених Дахів», прочитати англійською біографію першого лауреата Нобелівської премії в галузі літератури Р. Кіплінга і його вірш «Слава саду», прослухати уривки з романів «Ловець у житті» Д. Селінджера та «Троє в одному човні (якщо не рахувати собаки)» Джерома К. Джерома тощо. «Літературність» підручника також підсилюється наведенням у різного типу завданнях імен Ч. Діккенса, Д. Байрона, В. Шекспіра, Р.Л. Стівенсона, поетів «Озерної школи». На наш погляд, подібний підхід до добору навчального матеріалу є оправданим і перспективним.

Висновки. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що серед авторів підручників з англійської мови існують різні підходи до використання елементів художньої літератури в навчальному процесі; що залучення високоякісних автентичних літературних текстів і реалій збагачує зміст підручників і зміцнює міжпредметні зв'язки, що відповідає високим стандартам сучасної освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні питань включення автентичного літературного матеріалу на різних етапах шкільної освіти (початкова, середня, старша школа), що сприятиме ефективності й оптимізації процесу навчання англійської мови.

Література

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/post-derzh-stan-(1).pdf).
2. Навчальні програми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/navchalni-programy.html>.
3. Collie J., Slater S. (1990) *Literature in the Language Classroom: A Resource Book of Ideas and Activities*, Cambridge University Press.
4. Ellis G., Brewster J. (2002) *Tell it Again! The New Storytelling Handbook for Primary Teachers*, Penguin Longman.
5. Maley A. (2001) 'Literature in the language classroom' in *The Cambridge Guide to Teaching ESOL*, Cambridge University Press.